

Rok nové čs. zahraniční politiky

Zahraněční politika patří k těm funkcím a aktivitám státní moci, které se v naší republice uplatňují a rozvíjejí od konce roku 1989 bez podstatných překážek a bez sporů mezi rozhodujícími orgány a politickými silami společnosti i státu. Její vedoucí principy a myšlenky jsou zakotveny v pochopení hlubokých změn, jež podnítily i vítězství naší „sametové revoluce“ a zařadily ji do širšího kontextu nové úpravy vztahů mezi národy a státy ve střední a východní Evropě, na celém našem kontinentu a koneckonců i v celém světě.

Revoluční změny a přesuny odstranily bipolaritu těchto vztahů, jež až do té doby byla rozhodujícím činitelem dění zejména v Evropě. Vždyť pod jejím dopadem zmizela na 40 let střední Evropa i jako zeměpisný pojem. Jím zůstala Evropa jako kontinent, i když geopoliticky byla její celistvost i politická pluralita pohlcena černobílou bipolaritou studené války. Tehdy i ti, kdo mluvili o sjednocení Evropy, chápali je jen v rámci jedné z obou půlek oddělených od sebe čarou silnější než veletoky či horské hřebeny, považované až do té doby za nejvýraznější hraniční čáry. A to vše zmizelo — předěl se rozbořil právě tam, kde ideologická hranice ztuhla v ostatný drát a dokonce v hradební zeď. Evropa se znovu stala celkem v rozmanitosti plurality, ale s vůlí po harmonickém sladění této plurality.

EVROPA V POPŘEDÍ

Návrat Evropy jako celku do světa i návrat našich národů do Evropy, k jejím národům a lidem — to byl jeden ze základních prvků či stránek převratného podzimu 1989. Prvek, v jehož znamení se narovnávala i naše zahraniční politika jako jedna z pevných složek či nástrojů oživující federace Čechů a Slováků. Je jednou z oněch stránek federální politiky, o nichž alespoň prozatím nebyly spory ani mezi oběma členy federace ani uvnitř nich, zatímco v uplynulém roce bylo o čem se přit

JIRÍ HÁJEK

nebo alespoň diskutovat při formulování zásad i jejich interpretaci a provádění.

Není celkem sporu o tom, že cesta do Evropy znamená odchod z toho, co Evropu popíralo či zatlačovalo — z bipolarity studené války. Její vazby dané soustavou smluv o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci s vrcholnou klenbou Varšavské smlouvy jaksí uhasínají či dostávají nový obsah ztrátou antagonismu vůči ostatnímu světu a jinými důsledky změn politického systému spojeneckých zemí. U Varšavské smlouvy neškodí si připomenout, že její text předvídá její zánik či uhasnutí v okamžiku, kdy se vytvoří systém evropské bezpečnosti a spolupráce.*) I když to pravděpodobně v představách autorů onoho článku vypadalo trochu jinak, než jak se to uskutečňuje dnes, odpovídá postupně odumírání svazků Varšavské smlouvy tomuto jejímu ustanovení. Její funkce při odzbrojovacích jednáních je pozitivní, jak mohl ocenit

*) Čl. 11, odst. 2: „Bude-li v Evropě vytvořen systém kolektivní bezpečnosti a za tím účelem uzavřena celoevropská smlouva o kolektivní bezpečnosti, o což budou smluvní strany vytrvale usilovat, pozbude tato smlouva platnosti dnem, kdy vstoupí v platnost celoevropská smlouva.“

i summit KBSE v Paříži v listopadu 1990. A po té stránce zbývá ještě dost co dělat. Na rozdíl např. od Maďarska nechce zatím naše zahraniční politika opustit tento svazek dřív, než se vyčerpají jeho funkce a dojde k jeho zániku.

Hospodářské svazky a struktury RVHP pravděpodobně mají dožít tam, kde jejich obsah je živý a má smysl. Při přestavbě ekonomik na nové tržní základně mohou tyto vazby sehrát kladnou úlohu v situacích přechodu, někde přejdou samy na nový tržní základ a někde se vytratí — často s těžkými následky. Jak vidíme zejména při problematice sovětské ropy, jde někdy o to, tyto svazky udržet co nejdéle, popř. je obnovovat v upravených formách. Rozhodně je zapotřebí nezapomínat na rozličných — i kulturních a vědeckovýzkumných — úsecích nic, co si udržuje smysl nebo jej nově nabývá v kontextu dalšího vývoje. V tom všem je kus stavby nové Evropy.

DYNAMIKA HELSINKÉHO PROCESU

A náš nástup do Evropy? Ani její západní část nemůže tvrdit, že se ji nedotkly změny na východě. U Německa je to evidentní a není třeba to dokazovat ani obtížně popisovat. Ale i jinde se tyto změny nějak dotýkají západních států. I když svazky západní Evropy nejsou změnami na východě oslabeny a naopak mohou se cítit posíleny, nelze si novou Evropu představit tak, že se její dnes uvolněné státy prostě připojí či zapojí do těchto svazků. Vždyť i tyto svazky byly svým vznikem zapojeny do studené války. Také ony se musí zbavit jejich přežitků a stát se platnými složkami a činiteli Evropy společné bezpečnosti a spolupráce, jak její základní rysy vyjádřily závěry Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Helsinkách před 15 léty i její následná zasedání až do setkání nejvyšších představitelů jejích účastníků v Paříži. Československá zahraniční politika od svého

nástupu zdůrazňovala svou „helsinskou“ orientaci mj. i návrhem na **institucionalizaci helsinského procesu** z dubna t. r. Ocenil jej i pařížský „summit“ rozhodnutím o **zřízení sekretariátu KBSE se sídlem v Praze**. Aktivní byla účast Československa na kodaňské konferenci o „lidské dimenzi“ KBSE, jež vyhlásila zásadu **právního státu** jako základu systému bezpečnosti a spolupráce v Evropě, stejně jako na vídeňských jednáních o odzbrojení, jež přinesla dosud největší snížení výzbroje na obou stranách. Prezident Havel se vyslovil rozhodně pro institucionalizaci KBSE a podpořil Mitterrandovo pojetí evropské konfederace jako cíle helsinského procesu. Odpovídá to zásadám a představám, jež v tom směru vyslovil už dřív. V budování nové Evropy helsinským procesem nacházejí po Kodani a po Paříži své místo **nevládní organizace, občanská hnutí a iniciativy**, jejichž oprávněnost a význam („relevance“) uznávají dokumenty KBSE alespoň pro oblast lidských práv už od počátku 80. let a jež nyní najdou své místo i v institucionalizaci celého procesu. Snahy o vytvoření široké občanské základny vyjádřilo letošní říjnové mezinárodní „Helsinské občanské shromáždění“ (Helsinki Citizen's Assembly) konané v Praze, odkud ostatně ještě z disidentských kruhů, hlavně Charty 77, vzešel k jeho vzniku podnět již v polovině 80. let (známou „Pražskou výzvou“ — viz MP č. 1/90, str. 30).

Václav Havel (druhý zprava) a Marián Čalfa (vpravo) mezi účastníky summitu, vlevo sovětský prezident Michail Gorbačov v rozhovoru s ministrem zahraničí Eduardem Ševardnadzem

V institucionalizaci helsinského procesu a zejména při zárukách bezpečnosti se projevují **tendence využít struktury a síly NATO**. Její generální tajemník M. Wörner to za své návštěvy v Praze začátkem září dost zřetelně vyslovil: „NATO vidí svou budoucí úlohu v založení nových struktur spolupráce v Evropě, struktur, které znemožní, aby se kdy v budoucnosti opakovala taková situace jako studená válka“ (MP 3/90, str. 7). Je ovšem otázka, do jaké míry je instituce vytvořená a fungující v atmosféře a duchu studené války jako instrument jedné ze zápasících stran **způsobila a opravdu ochotná** změnit se v nástroj politiky opačné. Garancie proti možnostem zvratu, návratu studené války v jakékoli podobě by vyžadovaly spolupráci bývalých soupeřů, a ne monopolní postavení jednoho z nich, ztěžující mu již tímto faktem, aby se vymanil z konfliktu, v němž se cítí vítězem. **Vztah KBSE k NATO** bude třeba řešit s velkou pozorností a opatrností.

NEJEN NĚMECKO ...

Součástí evropské obnovy bylo a je **sjednocení Německa**. Na to ostatně upozorňovala už r. 1985 zde zmíněná „Pražská výzva“ tehdejších československých disidentů. Nová zahraniční politika jimi dnes vedená proto hodnotí toto sjednocení kladně. Prezident Havel to vyjádřil svou první cestou do zahraničí hned po svém zvolení a opakoval to při ná-

vštěvě prezidenta SRN v Praze 15. března. Náš nejmohutnější, hospodářsky nejsilnější soused projevuje ochotu k dobrému a oběma stranám prospěšnému soužití v přátelství. Tyto styky udržovat a rozvíjet bude na naší straně vyžadovat vysokou úroveň znalostí i odborných schopností. Při nejlepší vůli z obou stran je třeba si být vědom **rozdílu velikosti a síly obou partnerů**, který samozřejmě může vést k citlivým situacím. Je proto správné, že naše zahraniční politika se snaží takovým situacím předcházet jednak rozhodnou podporou evropského helsinského procesu, jednak i **rozvíjením styků všeho druhu s dalšími státy** a budováním svazků, jež mohou zabránit tomu, aby se naše republika ocitla v izolovaném postavení při možných problémech ve vztazích k tak mocnému sousedu, jakým je a ještě více bude nové Německo.

Rozvíjení přátelství a spolupráce s **Polskem** se setkává s některými problémy danými rozdílem ekonomiky, ale je rozhodně jedním z vážných úkolů, jak je chápe nejen vedení a vláda, ale značná část naší společnosti. Při řešení vztahů k našim dalším sousedům vyvstal problém navazující na naše dějinné zkušenosti — styky a spolupráce směrem k jihovýchodu.

Vznik **Pentagonály** (ČSFR, Rakousko, Maďarsko, Jugoslávie, Itálie) a její první kroky jsou zatím spíš náznakem než účinným krokem v tomto směru. Doba je zatím příliš krátká k tomu, aby se mohlo toto seskupení poměrně rozdílných státních jednotek nějak společně projevit. Zdá se, že evropské společenství v procesu svého sblížování a upevnování poskytne nové možnosti užší **spolupráce mezi státy střední či menší velikosti a váhy**. Navíc se ukazuje, že vyrůstají podmínky i vzájemná ochota pro obnovu užších a hlubších styků s **Francií** — tentokrát bez mocenských akcentů, jak se někdy pocítovaly v období naší první republiky.

Prohlubování těchto styků spolu s aktivizací našich vztahů k ostatním státům západní Evropy by mohlo napomoci i úkolům oživení a ozdravení našeho hospodářství.

... A NEJEN EVROPA

V kontextu helsinského procesu se rozvíjejí i styky k **USA a Kanadě**. Mají samozřejmě své těžiště, své základy i problémy v dvoustranném vztahu, vlastní tradice i problémy. Naše „sametová revoluce“, naše aktivní účast při akcích KBSE se setkala s pochopením americké vlády a pomohly podstatně zlepšit pod-

mínky pro rozvoj hospodářské a vědeckotechnické spolupráce, důležité pro naši ekonomiku. To našlo dost výmluvný výraz při návštěvě amerického prezidenta v Praze — první svého druhu — právě cestou na pařížský „summit“ KBSE. Doložka nejvyšších výhod a přímé finanční pomoci — byť i nevelké — ze strany prezidenta jsou pobídkou k **přímým jednáním a spolupráci** podnikatelských a ostatních zainteresovaných kruhů i míst. Zároveň americký a vůbec západní postoj a pochopení pro problematiku současného vývoje v **Sovětském svazu** mohou připomínat důležitost této relace těm kruhům naší veřejnosti, které se domnívají, že náš návrat či vstup do Evropy snížil význam vztahů k Sovětskému svazu a zbavil nás povinnosti sledovat velmi intenzivně jeho současný vývoj.

Konec studené války, mizení a odstraňování explozivních elementů ve vztazích označovaných jako „Východ—Západ“ a ústup těchto vztahů z pozic hlavních zdrojů napětí, rozporů a střetů světové politiky umožňují, aby do popředí pozornosti vystoupily síly a jevy, které v mezinárodním dění naší doby zaujímají už po delší dobu významné místo a hlásily se k slovu i ve vřavě problémů, sporů a konfliktů studené války — někdy i jejich prostřednictvím. Současná **krize na Středním východě**, konflikt s Irákem i jeho důsledky pro světovou ekonomiku jsou jen signálem, jímž se v dosti jednostranné poloze a formě hlásí ke slovu **problém vztahu „Sever—Jih“**. K jeho správnému pochopení a aktivní účasti na jeho řešení zcela přirozeně povede i celoevropská po-

litika, helsinský proces, jenž vtahuje všechny své účastníky jako rovnoprávné partnery do **řešení celosvětových, globálních problémů lidstva**.

Československo ještě jako pokročilý průmyslový stát navázalo **styky s mnoha zeměmi „třetího světa“** a udržovalo je, i když v omezeném rozsahu, i v době, kdy ze svého čelného místa bylo vytlačeno. V době vlády stalinismu mělo právě v důsledku této aktivní úlohy předchozího období dost významné místo v podpoře sil „třetího světa“, jež stalinistická strategie považovala za ohniska antikoloniální revoluce a později své opory v „třetím světě“.

Zdá se, že alespoň některé z těchto pozic lze využít k **udržení a rozvoji styků nového obsahu a stylu**, prospěšných našemu hospodářskému rozvoji i perspektivně k příspěvku Československa při řešení problémů globálního charakteru z celoevropského hlediska.

A zcela naléhavě blízké je celoevropské, ba světové řešení problémů a úkolů, jež před nás v domácí, evropské a světové, možná už kosmické dimenzi staví **ohrožení životního prostředí**. I to se stává dnes velmi vážným úkolem zahraniční politiky — a ovšem nejen jejím.

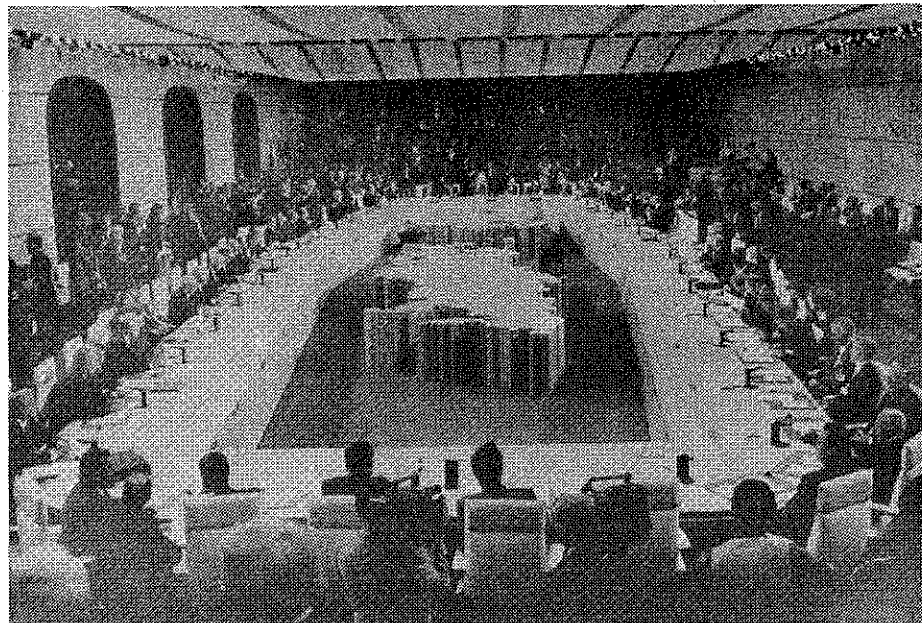
Konec studené války podstatně ulehčil a zvýšil **úlohu i význam a poslání OSN**. Vlastně teprve nyní se dostává její Charta k plnému uplatnění obzvlášť v oblasti řešení sporných otázek a plného fungování Rady bezpečnosti. Při řešení globálních problémů má tato organizace nyní nové možnosti. Jejich pochopení a využití je trvalým úkolem zahraniční politiky všech členských států.

AKTIVNĚ A ÚČINNĚ

V roce, který uplynul od převratných událostí otevírajících návrat Evropy k sobě a nám návrat či vstup do Evropy, **žila a fungovala československá zahraniční politika aktivně a účinně**. Bylo to do značné míry díky rozhodování a vystupování jejich předních představitelů, především prezidenta Havla s jeho mezinárodně uznávanou autoritou, ministra zahraničí Dienstbiera, ale i předsedy Federálního shromáždění Alexandra Dubčeka, ve světě stále uznávaného a ctěného jako muže „Pražského jara“, jehož duch sehrál svou úlohu v podzimu 1989 nejen u nás. Přispělo k tomu i aktivní vystupování řady odborníků a aktivistů daleko **za rámec profesionálních kádrů** zahraniční služby, kde ostatně se ukázala nutnost řady podstatných změn a odchodu těch, kdo sloužili politice jinak zaměřené a řízené.

Dosavadní kroky naší zahraniční politiky byly podnikány na základě rozhodování nejvyšších orgánů nutného v dané situaci či jako **odpověď na podněty, či přímo na události mezinárodního dění**. Veřejnost je brala na vědomí převážně se souhlasem. Při charakteru mezinárodního vývoje a zahraničně politických rozhodování i kroků je třeba počítat s tím, že tato praxe bude nadále běžná. Její správnosti a účinnosti ovšem pomůže **vypracování dlouhodobé koncepce nové zahraniční politiky přihlížející k trendům světového a evropského vývoje i vývoje naší společnosti i relací k jejím hlavním partnerům**. Taková koncepce vypracovaná za účasti odborníků z různých úseků měla by být předložena k diskusi nejen zákonodárným sborům, ale také **širší veřejnosti**, jež ostatně při dalším vývoji bezpochyby bude zaujímat stanovisko alespoň k některým krokům zahraniční politiky své vlády. Občanské vědomí, odpovědnost a angažovanost, nezbytné k fungování demokratického právního státu, povedou také u nás k **růstu aktivního zájmu o zahraniční politiku**. Porostou neformální i odborná sdružení a útvary sledující zahraniční politiku a mezinárodní vývoj. Růst znalostí a aktivní zájem mohou orgány rozhodující o zahraniční politice jen vítat, i když kritika a podnětné návrhy z toho vyrůstající přinesou některé komplikace pro rozhodování o konkrétních problémech a jejich provádění. V celku však to **prohloubí demokratický charakter našeho státu a společnosti a zkvalitní činnost orgánů zahraniční politiky**. ○

Celkový pohled do sálu střediska mezinárodních konferencí — dějiště pařížského summitu KBSE

ČESTMÍR CÍSAŘ

Instrumentárium zahraniční politiky

Nová koncepce Československé zahraniční politiky vyplývá z analýzy převratných vnitřních změn, charakterizovaných pluralitní demokracií, přechodem k tržní ekonomice a duchovní svobodou, ale vychází také z radikálních změn v Evropě, kde se začal odehrávat proces politické, hospodářské a kulturní integrace národů a států tohoto kontinentu.

Úkolem naší zahraniční politiky je vytvářet a upevňovat příznivé vnější podmínky pro úspěšný vnitřní vývoj naší federace a aktivně přispívat k demokratické rekonstrukci Evropy. Toho může dosáhnout otevřením naší politiky vůči světu, vybudováním korektních vztahů se všemi zeměmi bez ideologických a jiných předsudků, aktivním podílem na činnosti světových i regionálních mezinárodních organizací a hnutí v zájmu míru a spolupráce, respektováním bilaterálních i multilaterálních smluv a dohod, tvorbou a prosazováním účelných vlastních iniciativ směřujících k demokratickým a humánním cílům, k evropskému a světovému pokroku.

Tato koncepce, vyjadřovaná jako aktivní účast na rozvoji helsinského procesu a respektu k lidským právům, je protikladem zahraniční politiky starého režimu, která spočívala na ochraně zájmů nikoliv státu a lidu, nýbrž existujícího totalitního systému, spojeného s obdobnými systémy v tzv. sovětském bloku. Vztahy k jiným zemím se řídily nikoliv korektní vzájemnou výhodností, nýbrž ideologickými kritérii rozděleného světa a zejména Evropy. Nebyla to politika suverénního státu, nýbrž satelitního přívěsku vedoucí síly bloku, Sovětského svazu. A zůstala v zajetí ideologických dogmat i potom, kdy se po roce 1985 sovětské vedení v čele s M. Gorbačovem vzdalo imperiálních ambicí vůči svým spojencům a zahájilo novou éru mezinárodního porozumění.

Nástrojem staré zahraniční politiky bylo federální ministerstvo zahraničních věcí (FMZV) se svým aparátem asi 2 000 pracovníků, z nichž kolem 800 pracovalo v pražské centrále a přibližně 1 200 na zastupitelských úřadech v cizině. Tento aparát byl formálně součástí řídicí

cí mašinerie státu, ve skutečnosti však byl výkonným úřadem plnicím usnesení vedení komunistické strany a pokyny příslušného oddělení ÚV KSC, které ovládal V. Biřák s M. Štefaňákem, jejichž prodlouženou rukou v Černínském paláci byl ministr B. Chňoupek. Pracovníci ministerstva a našich zastupitelství v jiných zemích se musili přesně držet těchto usnesení a směrnic. Pokud přišli s nějakým námětem mimo stanovenou linii, obvykle nepochodili a stávali se i podezřelými. Zato horlivci poslušně plnící pokyny dělali kariéru.

Když se v prosinci ustavila vláda národního porozumění a do čela ministerstva přišel Jiří Dienstbier se záměrem a úkolem zahájit novou československou zahraničně politickou linii, měl k dispozici aparát politiky orientovaný postaru a organizovaný ve zcela byrokratické struktuře. První velkorysé mezinárodní aktivity se proto musily odehrávat osobním úsilím nových státních činitelů v čele s prezidentem V. Havlem, ministrem J. Dienstbierem a dalšími osobnostmi, které s nimi dříve sdílely osud demokratické opozice a nyní byly pověřeny v této sféře pomáhat. Mnohá z těchto mezinárodních jednání se odehrávala bez tzv. diplomatické přípravy, ale také bez následného diplomatického zabezpečení jejich výsledků, přesto však byla úspěšná neobvyklou kvalitou postojů a iniciativ nového státního vedení i zásadovým vystupováním jeho představitelů.

Aparát zahraniční služby byl v této počáteční fázi povětšinou pouhým pozorovatelem nového kursu. Občanské fórum zde neexistovalo. Současně však počínala působit částečná diferenciacie, kdy se z celkové rigidní struktury vydělovali ti, kteří již dříve v letech úpadku poznávali škodlivost „antigorbačovského“ kursu vedení KSC a nyní se otevřeně hlásili k demokratickým změnám doma i ve vnějších vztazích. Příchod několika desítek rehabilitovaných diplomatů z 50. a 60. let a nástup dalších nových lidí do procesu diferenciacie aparátu značně pomáhal. Tento vývoj však narážel na bariéry, které odhalily potřebu hluboké organizační i personální rekonstrukce celé naší zahraniční služby. Dokonec se stalo, že k 1. březnu 1990 se v ministerstvu uskutečnila částečná reorganizace, která však spíše prohloubila byrokratickou strukturu dalším roztrfštěním útvarů a rozmělněním osobní odpovědnosti. Její důsledky bylo nutné překonávat zvýšenou řídicí aktivitou v samém vedení ministerstva, které se začalo utápět v záplavě operativní agendy a nemohlo se věnovat nezbytné koncepční práci v duchu nové politiky.

Tak dozrálo přesvědčení, sdílené ministrem i jeho blízkými spolupracovníky, že je potřebí přistoupit k důkladnému a hloubkovému přezkoumání postavení a činnosti celého instrumentária československé zahraniční politiky, a najít taková řešení, která by mu vtiskla nové zaměření, formy i pracovní metody, odpovídající soudobým potřebám státní politiky. Rozhodnutím kolegia ministra byla 20. června 1990 ustavena pod mým vedením pracovní skupina, pověřená úkolem připravit návrh nové struktury a nových efektivních způsobů práce jak v černínské centrále, tak na zastupitelských úřadech a v přidružených institucích.

Šlo v podstatě o dva oddělené a přece související problémy: jednak nově pojmutou a uzpůsobit organizační strukturu, jednak nově stanovit a realizovat profesionální kvality lidí pracujících v této struktuře. Pracovní skupina po intenzivní činnosti a za pomoci několika tematických týmů byla s to předložit v polovině října závěrečnou zprávu, na jejímž základě vyhlásil J. Dienstbier zahájení postupné organizační a personální rekonstrukce ministerstva počínaje 1. listopadem 1990.

Zatímco stará struktura FMZV, odpovídající centralistickému modelu řízení, záležela v hierarchické mnohastupňové pyramidě od ministra a náměstku přes ředitele 30 odborů a vedoucí spousty rozdrobených oddělení k úzce specializovaným referentům, s pravomocí staženou až k nejvyšším stupňům pyramidy — nová struktura počítá s vytvořením ucelených sekcí pro základní okruhy problematiky zahraniční politiky, její tvorby i realizace. Vzniká několik velkých sekcí: politická, ekonomická, mezinárodněprávní, informačně kulturní, správní a personální. Ty se skládají z tematických útvarů, a to podle teritoriálních a regionálních zásad, integračních seskupení, mezinárodních organizací a hnutí, informačních toků, konzulární agendy, ekonomické a kulturní spolupráce apod. V sekcích vznikají větší odbory sdružující tematicky příbuzné koncepční týmy anebo oddělení, pokud to charakter činnosti vyžaduje, zvláště při vyřizování správní a služební agendy (finanční, provozní, překladatelské, spojové aj.).

V celém aparátu se odděluje vlastní diplomatická činnost od úřední agendy a zavádějí se i odpovídající trvalé hodnoty a funkce, aby se prohloubila profesionální zdatnost každého pracovníka. V souvislosti s novým členěním struktury se stanoví i nová stupnice odpovědnosti s přesunem úředních pravomocí od vyšších ke středním a nižším funk-

cím, prostě tam, kde je největší a podrobná informovanost. Řídící složky ministerstva se tak uvolňují pro skutečně efektivní diplomatickou činnost na základě promyšlených koncepcí a zpracovaných projektů zahraničně politické aktivity, předkládaných odbornými sekce v alternativních návrzích.

Druhým polem změn je **oblast personální politiky**, v níž se kloubí několik závažných otázek. Předně atestační přezkoumání kvality a schopnosti všech diplomatů a pracovníků příslých do staré struktury a určení těch, kdo splňují předpoklady, znalosti a schopnosti úspěšně působit ve struktuře nové. Naopak odejdou ti, kdo tyto předpoklady nemají. Bezpodmínečně nutný je odchod lidí podílejících se výrazně a angažovaně na normalizačské politice starého režimu (včetně účasti na likvidaci demokraticky smýšlejících kolegů, zneužívání funkčního postavení k osobnímu obohacování apod.). Tito lidé se diskreditovali posluhováním totalitní moci nejen doma, ale i před zahraniční veřejností a není přípustné, aby reprezentovali naši novou republiku.

Další otázkou je **přijímání, výchova a využití nových adeptů zahraniční služby**. Již uplynulý rok od listopadu 1989 přišlo nemálo nových lidí, především do diplomatických funkcí v zahraničí, kde se vyměnily desítky titulářů, byl některých nově přišli nemají dost praktických zkušeností a musí je nahrazovat pevnou vůlí a pracovním vypětím. Talentovaní zajisté obtožij. V budoucnu však takové improvizované doplňování zahraniční služby nemůže pokračovat. Potřebujeme plánovitý **konkursní výběr a důkladnou přípravu** zvláště mladých kandidátů diplomatické činnosti, kteří by po nezbytném absolvování univerzitního vzdělání nastoupili do aspirantury a byli postupně začleňováni do nižších a podle výsledků přefazování do vyšších funkcí. V celém světě stoupá náročnost diplomatické činnosti, daná složitostí podmínek a urychlováním mezinárodního vývoje. Diplomat bez dokonalých znalostí odborných, jazykových, protokolárních, psychologických a kulturních dnes sotva obtožij. A my jako malá, ale na obtížné problémy bohatá země si nemůžeme dovolit diletantismus.

Každý pracovník v resortu musí ovšem počítat, že jeho setrvání v zahraniční službě a tzv. služební postup budou bezpodmínečně záviset **na stálém růstu jeho vzdělanosti, zkušenosti a na úspěšných výsledcích**. Bude mít k dispozici odborné kursy i možnosti postgraduálního studia, aby prošel občasnými atestacemi spojenými např. s funkčním postupem. Velmi by pomohlo zřízení univerzitního studia mezinárodních vztahů, které je v jiných státech obvyklé, ale u nás bylo dříve výsadou jen politických škol KSČ a nyní je pouze zlomkovitě zastoupeno na různých fakultách. Jsem přesvědčen, že se v budoucnu neobejdeme bez státní vysoké školy správní a politické, určené k výchově specialistů pro vnitřní i zahraniční politiku. Taková škola bude musit najít nějaké útočiště. V daleko větší míře by se studenti měli alespoň dočasně

školit i na různých zahraničních školách tohoto typu.

Cílem personální přestavby zahraniční služby musí být **perfektní profesionalizace** diplomatického i úřednického aparátu. Pro pracovníka této sféry musí být osobní tížadostí, ale také služební povinností hájit a prosazovat československé státní zájmy vztahující se na naše národy a národnosti i na každého jednotlivého občana federace. Svě stranické přesvědčení, náboženskou příslušnost, národnostní zaujetí a jiné stránky svého svobodného myšlení musí jako diplomat podřídit obecným zájmům Československa na mezinárodní aréně. Jsou země, kde se vyžaduje plná bezpartijnost všech pracovníků zahraniční služby, stejně jako důstojníků armády, rovněž sloužící celému státu, všem jeho obyvatelům. Nedomnívám se, že to je v této fázi vývoje u nás třeba, ale zásada profesionality státního diplomatického představitele musí být stanovena a respektována.

Federálnímu ministerstvu zahraničí patří některé **funkce, které přesahují rámec resortu**. Je to koordinace veškeré zahraničně politické činnosti všech vrcholných státních orgánů, kanceláře prezidenta republiky, Federálního shromáždění a národních rad a federální i národních vlád. V té souvislosti se toto ministerstvo musí postarat o vytvoření jednotného státního protokolu, který ve federativním uspořádání zaručí přesná pravidla diplomatických kontaktů a jednání. To neznamená, že by se FMZV nadřazovalo ostatním orgánům, které si o svých vnějších vztazích budou nadále rozhodovat autonomně, avšak v těchto vztazích nesmí panovat živelnost, nýbrž řádná obsahová, formální i časová koordinace, kterou i jinde zabezpečuje resort zahraniční politiky.

Při našem ministerstvu pracuje i několik přidružených útvarů, jejichž funkce a složení je nutné rovněž změnit. Velký význam má restrukturalizace **Ústavu mezinárodních vztahů**, jehož činnost by měla daleko podstatněji přispívat k vytváření vědeckého zázemí pro analýzu realit a tvorbu projektů naší diplomacie. V té souvislosti nesmí být nadále jakýmsi odkladištěm vysloužilců, ale musí získat prostřednictvím konkursů vzdělané a vědecky schopné specialisty pro výzkum hlavních sfér zájmů Československa a pro vypracovávání závěrů a doporučení pro diplomatickou praxi. Není důvodu, aby ústav nezpracovával také a jiné studie jako objednávky a dával si je honorovat.

V dubnu 1990 zanikla někdejší centralizovaná a normalizačská politice poplatná jednotná společnost pro mezinárodní nevládní styky a společnosti, která se zabývala apologetickou propagandou starého režimu a zcela se diskreditovala. Nyní, kdy vznikla řada **nových společností pro organizované styky občanů naší země s cizinou**, které jsou samostatné a ve své činnosti naprosto svobodné, avšak potřebují ke své aktivitě jistý administrativní a pomocný servis, vzniká **Informační středisko FMZV**, které jim takové služby poskytne. Jinak bude toto středisko fungovat jako ser-

visní zařízení pro instituce a občany vyhledávající různé informace o naší zahraniční politice, zastupitelských úřadech, postupu při organizování kontaktů s cizinou apod. Uvažujeme také o těsné spolupráci tohoto střediska s informační a tiskovou službou FMZV, která má podobné úkoly.

Reorganizace ministerstva zasáhne i **čs. zastupitelské úřady v zahraničí**. Přezkoumává se i jejich síť, velikost, personální složení i metody práce. Přemíra byrokratického úřadování v diplomatické činnosti i provozní agendě bude omezena na nezbytnou míru, aby diplomaté se maximálně věnovali osobním formálním i neformálním kontaktům se svými partnery v zemi působnosti. Výměna pracovníků je prakticky permanentní a napříště se bude řídit dlouhodobým plánem rotace, v němž budou figurovat jak diplomaté z ústředí, tak specialisté z odborných pracovišť ekonomických, kulturních a jiných.

Významným článkem ministerského aparátu je **generální sekretariát**, jemuž přísluší zabezpečit pružnou koordinaci a bezporuchové fungování všech sekcí a útvarů v nové struktuře FMZV, ale i spojení s mimoresortními účastníky vnějších vztahů. Vznikly nové funkce parlamentního a vládního tajemníka, kteří jsou ve stálém kontaktu s příslušnými orgány a obstarávají vzájemnou informovanost a spolupráci. Úkolem generálního sekretariátu je rovněž vybudování systému informačního inženýrství se sítí počítačového spojení jak uvnitř ministerstva a se zastupitelskými úřady v cizině, tak s dalšími centrálními státními orgány federace a republik. Centrální diplomatická databanka bude sloužit jako rychle dostupný zdroj informací toků programovaných podle potřeb a požadavků zahraniční politiky státu.

V rozhodovacím procesu patří samozřejmě hlavní slovo **ministřovi a jeho kolegiu**. Ministr má v přímé podřízenosti kromě svého sekretariátu významné autonomní útvary, předně analyticko-plánovací odbor pro souhrnné globální otázky mezinárodních vztahů, dále útvar resortní inspekce jako kontrolní orgán střežící autenticitu plnění uložených úkolů a pracovní kázně, diplomatický protokol zabezpečující fungování stykové činnosti našich a cizích státníků a diplomatů, konečně pak skupinu poradců složenou ze zkušených seniorů i talentovaných specialistů naší zahraniční služby.

Nová struktura a nový styl práce lze vyhlásit k určitému datu, postupně či najednou, avšak docílit pružného a efektivního fungování celé rozsáhlé soustavy zahraniční služby představuje delší etapu soustředěného úsilí. Ani zkvalitnění personálního složení a vysoké profesionalizace této služby není záležitostí krátkodobou. Sama praktická činnost ve stálém a prudce se měnícím mezinárodním dění ukáže meze a vynutí si korektury, které zůstaly skryty a neřešeny v nynější fázi rekonstrukce úřadu. Avšak to, co se odehrává po zralých úvahách dnes, je prvním nutným a významným krokem kupředu. ○